

ZABITANIN TARİHÇESİ

İslam devletlerinde sosyal hayata yön veren ihtisap teşkilatıdır. İhtisap, "hesaba çekmek, sorgulamak" demektir. Bu görevi yerine getiren kişilerse "Muhtesip"lerdir. Hz. Peygamber devrinde Hz. Ömer, Medine Muhtesipliği' ne atanmıştır. Cadde ve sokakların temizliği, yiyeceğe hile karıştırılıp karıştırılmadığı, ölçü ve tartıların doğruluğu Hz. Ömer in görevlilerince kontrol edilmiş yıkılma tehlikesi olan harap binalar yıktırılmıştır. İhtisabı ilk Müslüman Türk devletlerinden Karahanlılar ve Gazneliler'de görmekteyiz. Büyük Selçuklularda olduğu gibi Anadolu Selçuklularında da ihtisap görevi devlet divanında temsil edilecek kadar önemliydi. Muhtesip her ay lonca temsilcileriyle birlikte fiyatları tespit ederek dairenin kapısına asar belirlenen fiyatlara uymayan esnaf ve zanaatkarlarsa muhtesip tarafından cezalandırılırdı.

Selçuklulardan sonra Osmangazi'nin temelini attığı Osmanlı Beyliği gün geçtikçe büyümekte ve gelişmekteydi. Devletleşen beylik, kanunlara ihtiyaç duymaktadır. Adalet ve güvenlik sağlanmış, ancak iktisadi alandaki başıboşluk henüz giderilememiştir. Aşıkpaşazade, tarihinde Osmangazi'nin ihtisaba geçişteki kararıyla ilgili '**bac-ı bazar**' adlı ilginç bir olaydan bahsedilir. Germiyan'dan gelen varlıklı bir yabancı pazarın bac'ını yani vergi toplama hakkını satın almak istediğini söyler.

Pazardakiler daha önce hiç karşılaşmadıkları bu garip teklife bir mana veremezler. Olay, Osmangazi'ye nakledildiğinde Gazi, yabancıyı derhal makamına çağırır. Pazarında böyle sözler duymaktan rahatsızdır. Hiç kimsenin, başkasının malından vergi alamayacağına inanmaktadır. Oysa yabancı, her bey'in, padişahın devletin bekaası için bac alması gerektiğini, bunun kadim bir töre olduğunu şiddetle savunmaktadır.

Gazi müthiş hiddetlenmiştir. Yabancı, tartışmaya devam ederek canını tehlikeye atmak istemez ve oradan ayrılır. Öfkesi yatışan Osman Gazi, yabancı'nın söylediklerini düşünmektedir. Tartışmayı dinleyen ihtiyar bilgelere ne düşündüklerini sorar. Şu-ra' dakiler pazara da kanun gerektiği konusunda hem fikirdir. Osman Gazi, ayağa kalkar ve malını satandan adaletli bac alınacağını, töreye, kanuna karşı gelinemeyeceğini, bunun da devletin bekası için olduğunu söylerken imparatorluğun ışıkları parlamaya başlamıştır. Dönemin kaynakları derler ki, "*Pazar vergisi Osman Gazi'nin ilk koyduğu kanundur. Eğer, Osman Gazi tartıştığı o kişinin başını vurdursaydı, bu gün zabita'nın kaynağı diyebileceğimiz ihtisap teşkilatı belki de hiçbir zaman olmayacaktı.*"

Evliya Çelebi, İstanbul'un Fethi'nden hemen sonra vezir-i azam Mahmut Paşa'nın şehri dolaştığını ve bütün esnafa birlikte toplanarak "*meyveye NARH*" yani "Etiket" koyduğunu anlatır. Fatih döneminde tebliğ edilen bir kanunnameye şehrin iktisadi ve sosyal hayatını düzenlemek için atanan 8 yöneticiden birinin İhtisap Ağası olduğu anlaşılmaktadır. Her kadı tayin edilen beldeye bir de ihtisap ağası gönderilirdi. İhtisap Ağası kadı'nın icra memuruymdu. Asayiş ve inzibata kadı, zabıta görevlilerine de İhtisap Ağası bakmaktaydı. İhtisap Ağalarının emrine yeniçeri ocağından seçilen kul oğlanları gönderilirdi. Sadrazam, İstanbul kadısı, Muhtesip Pazar Denetimlerine çıkacakları zaman yanlarında terazi taşıyan bir görevli ve falakacı' da bulunurdu. Zaman geçirmeksizin yerinde uygulanan ceza, dönemine göre caydırıcıydı. Yeniçeri ocağını kapatan II. Mahmut, şehir idaresinde meydana gelen boşluğu gidermek için İhtisap Ağası'nı Nazır, ihtisap teşkilatını da Bakanlık düzeyine yükseltmiştir. Bundan böyle İhtisap Nazırı Kadı'ya değil, Sadrazam'a karşı sorumlu olacak ve devlet protokolünde temsil edilecekti. İhtisap Nazırı'nın emrindeki yeni görevliler, İhtisap Neferleri adını alacaktır.

İhtisap Neferi günümüzün zabıta memurudur. İhtisap nezaretinin faaliyete geçtiği tarih olan 4 Eylül 1826 günümüz zabıta teşkilatının da başlangıcı kabul edilir. Nihayet 16 Ağustos 1854 tarihinde yapılan resmi bir tebliğ ile günümüz belediyeciliğinin temeli olan **İstanbul Şehremaneti** İdaresi kurulmuş, İhtisap Nezareti ise kaldırılmıştır.

1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Yasası'nda zabıta belediye hizmetlerini yerine getiren özel bir kuvvet olmasını öngörmektedir. 1956 da ise Zabıta özel bir Müdürlük haline getirilmiştir.

2005 yılında yeniden düzenlenen 5393 sayılı Belediye Kanunu ile Zabıta hizmetleri son şeklini almıştır.